

ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰ

(ਮਿੱਠੀ ਕਹਾਣੀਆਂ)

TRAASHE PATHAR

Mini Stories by : Dr. Gurwinder Aman

- **AMAN HOSPITAL, KALKA ROAD, RAJPURA, PATIALA (Pb.)**
Ph. : 01762-230138, Mob. : 98151-13038
E-mail : drgurwinderaman@gmail.com

© : **ਲੇਖਕ**

ਪਹਿਲਾ ਅਡੀਸ਼ਨ - ਸਾਲ : 2006 (1000 ਕਾਪੀ)

ਦੂਜਾ ਅਡੀਸ਼ਨ - ਸਾਲ 2017 (2000 ਕਾਪੀ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਅਮਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼,

ਕਾਲਕਾ ਰੋਡ,

ਰਾਜਪੁਰਾ।

ਫੋਨ : 01762-230138

ਕੰਪਿਊਟਰ ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ :

ਸੈਮਯੂਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸੈਂਟਰ,

ਰਾਜਪੁਰਾ।

ਕੀਮਤ:

150/- ਰੁਪਏ

US \$ 5/-

ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰ

ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਅਮਨ

ਅਮਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਰਾਜਪੁਰਾ।

ਜੀਵਨ ਬਿਊਰਾ

- ਨਾਮ : ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ (ਗੁਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ)
- ਪਿਤਾ : ਸਵਰਗੀ ਰਾਮਲੋਚਨ ਸਿੰਘ
- ਮਾਤਾ : ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ
- ਪਤਨੀ : ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
- ਬੱਚੇ : ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਕੰਵਰ ਵਿਲੀਅਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
- ਜਨਮ : 17-1-1962, ਅਸਲ 30-11-1960
- ਸੰਪਰਕ : ਅਮਨ ਹਸਪਤਾਲ, ਕਾਲਕਾ ਰੋਡ, ਰਾਜਪੁਰਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
(Aman Hospital, Kalka Road, Rajpura, Patiala (Pb.))
- ਵਿਦਿਆ : ਬੀ.ਏ.ਐਮ.ਐਸ., ਐਮ.ਏ. (ਜਰਨਾਲਿਜ਼ਮ) ਮੈਡੀਕਲ
- ਪ੍ਰਧਾਨ : ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗਮ, ਰਾਜਪੁਰਾ।
- ਚੇਅਰਮੈਨ : ਕਲਚਰਲ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ।
- ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ : ♦ ਅਦਾਰਾ 'ਲੋਕ ਰਣ' ਵੱਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸਕਾਰ।
♦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ।
♦ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰਲ ਫੋਰਮ ਕੈਲੀਫੋਰਨਿਆ (ਅਮਰੀਕਾ)
♦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਗੌਰਵ ਸਨਮਾਨ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ।
♦ 'ਸਾਹਿਤਯ ਗੌਰਵ ਸਨਮਾਨ' ਦਿੱਲੀ 2016

ਸਮਰਪਣ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਨੁੰਆਂ ਦੇ ਨਾਂ,
ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਜਿਸਮ ਬਾਲ ਕੇ
ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੇ ਰਹੇ

ਤਰਤੀਬ

- ♦ ਭੂਮਿਕਾ / ਸੀ.ਆਰ. ਮੋਦਗਿੱਲ / 7
- ♦ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ / ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ / 9
- ♦ ਰਿਸ਼ਤਾ / 11
- ♦ ਸ਼ਰਾਧ / 12
- ♦ ਅਰਦਾਸ / 13
- ♦ ਧਰਮੀ ਯਾਰ / 14
- ♦ ਮਨਾਹੀ / 15
- ♦ ਪੀਰ ਪਰਾਈ / 16
- ♦ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ / 17
- ♦ ਸਾਈਂ ਸੁਹਾਗ / 18
- ♦ ਸਹਿਮ / 19
- ♦ ਨੇਕ ਸਲਾਹ / 20
- ♦ 'ਰੈ' ਤੋਂ 'ਸੀ' / 21
- ♦ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ / 22
- ♦ ਬਨਾਉਣੀ ਦੰਦ / 23
- ♦ ਸਾਲੇ ਮੰਗਤੇ / 24
- ♦ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ / 25
- ♦ ਭਗਤ ਸਮਾਧਾਂ ਦਾ / 26
- ♦ ਅਕੇਵਾਂ / 27
- ♦ ਸ਼ਰਧਾ / 28
- ♦ ਸ਼ੋਸ਼ਣ / 29
- ♦ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਕ / 30
- ♦ ਰੋਸ਼ਨੀ / 31
- ♦ ਪਹਿਲੀ ਗੋਲੀ / 32
- ♦ ਕੰਮ ਚੋਰ / 33
- ♦ ਮੰਡਪ / 34
- ♦ ਸੁਆਦ / 35
- ♦ ਚਾਨਣ / 36
- ♦ ਤੌਖਲਾ / 37
- ♦ ਵਧਾਈ / 38
- ♦ ਇਕ ਮਿੰਟ / 39
- ♦ ਖੋਖਲਾ ਆਦਮੀ / 40
- ♦ ਭੈਅ / 41
- ♦ ਚਾਚਾ / 42
- ♦ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਣ / 43
- ♦ ਜੰਮਪਲ / 44
- ♦ ਕਿਸਮਤੀ ਬੁੱਲੇ / 45
- ♦ ਦੁਖਦੀ ਰਗ / 46
- ♦ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ / 47
- ♦ ਬੇਜੁਬਾਨ / 48
- ♦ ਡਰਪੋਕ / 49
- ♦ ਜਨੂੰਨ / 50
- ♦ ਅਧਿਕਾਰ / 51
- ♦ ਤੰਦ / 52
- ♦ ਰੱਜ / 54
- ♦ ਗੰਢ ਤੁੱਪ / 55
- ♦ ਬਗਲਾ ਭਗਤ / 56
- ♦ ਪਾਖੰਡ / 57
- ♦ ਸਸਤੀ ਰਿਸ਼ਵਤ / 58
- ♦ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੂਆ ਲੈ ਦੇ / 59
- ♦ ਰਪਟ / 60
- ♦ ਮਾਯੂਸੀ / 61
- ♦ ਹੜਤਾਲ / 62
- ♦ ਆਖਰੀ ਕਤਰਾ / 63

ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰ

‘ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰ’ ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਦਾ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ/ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਇਕ ਪਹਿਚਾਣ ਸਥਾਪਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪ ਇਕ ਪਾਠਕ ਹਾਂ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਆਲੋਚਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਵਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਵਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਤਰਾਸ਼ੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮੂਰਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੱਥਰ ਕਿਸ਼ਨਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਹੱਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਲੋਕੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਅੱਖ ਨੂੰ ਜੋ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਬਾਲ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਏਡਜ਼, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਮਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਅਪਣਤ, ਗੁਰਬਤ, ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਤੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਕਾਰ ਵੀ।

ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਤਰਾਸ਼ੇ ਹਨ। ਹਰ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਚੂੰਢੀ ਵੱਢੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਮਹਿਸੂਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ, ਡਾਕਟਰ, ਮਿੱਲ ਮਾਲਕਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਕਟਾਖਸ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਥਾਣੇ ਰਪਟ ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਸਮਾਨ ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਲਿਖਵਾਉ, ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕੇਸ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜ ਸੌ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਖਰਚੇ ਜਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਸ ਬੱਸ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਭੰਨੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਬੇਰੋਕ ਸ਼ੀਤ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸ਼ੀਤਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਕੁਕਰਮ ਵਾਲੇ, ਮਾਸੂਕ ਨੂੰ ਸਿਨੇਮੇ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਵੇਖਕੇ ਡਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੰਖੇਪ ਰਚਨਾ ਵਿਧੀ (ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ) ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਵੇਦਨਾ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਜੇ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਤਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਕੜੀ ਕੱਢਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਬੇਜ਼ਬਾਨ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ; ਕਿਸੇ ਬੱਸ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੋਛੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਅਤੇ ਬਾਂਹ ਕਾਰਗਿਲ ਦੇ ਲੇਖੇ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਲੱਬਾਂ ਤੇ ਬਰਾਤਾਂ ਦੇ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੰਡੀਆਂ ਜਾਣਾ।

ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲਤੀਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੰਕੋਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਕ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਾਸ਼ਕਤ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਤਰਾਸ਼ੇ ਪੱਥਰ' ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਗੇ।

-ਸੀ.ਆਰ. ਮੋਦਗਿੱਲ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਹਰਿਆਣਾ।

ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ

ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਜਿਹੀ ਅੰਮੀ ਨੇ ਗਰਮੀ ਰੁੱਤੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਏ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੇਟੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। “ਇਕ ਸੀ ਰਾਜਾ ਤੇ.....”। ਮੈਂ ਤੋਤਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ “ਫੇਰ” ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ। ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜ਼ਿਹਨ 'ਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਘਰ 'ਚ ਜਮਹੂਰੀ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਨੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਜਿਊਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇਬਾਣੇ ਨੂੰ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਰਹੀ। ਪਿੰਡ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਸ੍ਰ. ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਹੰਸ (ਨਾਵਲ ‘ਕਾਰੇ ਹੱਥੀ’ ਤੇ ਬਣੀ ‘ਵਾਰਿਸ’ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਦੇ ਲੇਖਕ) ਦੀ ਸੋਧ ਨੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਰੁਚੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ। ਹੰਸ ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਾਹਿਤ 'ਚ ਰੁਚੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਮਨ ਕਰੇ ਪਰ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲਿਖਾਂ? ਜੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦਾ, ਫਿਰ ਹੰਸ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਵੱਡੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਗਲਪ ਤੋਂ ਲੋਕ ਉਕਤਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੀ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਤੇ ਛਪੀਆਂ ਉਸ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਨੇ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਵੱਲ ਝੁਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਹਨ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਕਰੇ ਹਨ ਪਰ ਹੱਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਰੂਬਰੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਕਟਾਕਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰਾਜਪੁਰੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰੀ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਮੈਂ ਲੋਕ ਪੀੜਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਜੁੜਿਆ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਯੂਥ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ- ਰਾਜਪੁਰਾ ਵੈਲਫੇਅਰ ਕਲੱਬ ਤੇ ਕਲਚਰਲ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਬਣਾਇਆ।

ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗਮ (ਰਜਿ.) ਰਾਜਪੁਰਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਡਾ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੱਧਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਲੇਰ, ਸ. ਆਈ.ਐਸ. ਅਲੱਗ, ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਆਹੁਜਾ, ਅਸ਼ਵਨੀ ਸ਼ੋਖ, ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਿੰਦਰ ਕਲਸੀ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਡਾ. ਗੁਰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅੰਟਾਲ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਭਾਟੀਆ ਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਖਟੜਾ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਬੈਦਵਾਨ ਨੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਤਾਬ ਛਪਵਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ੍ਰ. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦਾ ਤੇ ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਂਕੇ ਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਮਝਕੇ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਵੀ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ।

-ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਅਮਨ

ਤਰਾਸ਼ੇ ਨਾ ਥੇ,
ਪੱਥਰ ਥੇ,
ਤਰਾਸ਼ੇ ਤੇ,
ਭਗਵਾਨ ਬਣੇ!

ਰਿਸ਼ਤਾ

ਮੇਰਾ ਗਵਾਂਢੀ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਖੂਨ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਦੇਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਖੂਨ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਮੇਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵੀ ਹੁਣ ਖੂਨ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਸ਼ਰਾਧ

ਪੰਡਤ ਸ਼ਰਧਾ ਨੰਦ ਵੱਡੀ ਤੋਂਦ ਨੂੰ ਭਰਨ, ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਜਜ਼ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ। ਪੈਰ ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਵਧੀਆ ਪਕਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੀਰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦੀ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਂਦੇ। ਪੰਡਤ ਸ਼ਰਧਾ ਨੰਦ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਪੰਜ ਘਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਭੋਜਨ ਤੇ ਕਟੋਰਾ ਖੀਰ ਖਾ ਕੇ ਦੱਫਨਾ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪਰਤਦੇ ਤੇ ਲਮਲੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਅੱਜ ਗੁੱਗੀ ਦੇ ਘਰ ਜਦੋਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਸ਼ਰਾਧ ਛਕਣ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, “ਭਾਈ ਖੀਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਖੰਡ ਜਮ੍ਹਾਂ ਈ ਨੀ ਪਾਈ।” ਤਾਂ ਮਾਂ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਗੁੱਗੀ ਨੇ ਝੱਟ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, “ਪੰਡਤ ਜੀ, ਥੋਨੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਈ ਛਕਣੀ ਪਉ, ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਐ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ੂਗਰ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ।”

ਅਰਦਾਸ

ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਦੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਹਸਪਤਾਲ ਆਏ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਮੁਫਤ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦੇਸਰਾਜ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡ ਤੇ ਪਿਆ ਪੀੜ ਨਾਲ ਕਰਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਐਲਾਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜ਼ਖਮੀ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਉਸਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਫੰਡ ਨਾਲ ਘਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵੀ ਹੁੰਝੀ ਜਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਰਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਧਰਮੀ ਯਾਰ

“ਠਹਿਰ ਯਾਰ, ਇਸ ਮੁਰਗੇ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਲਈਏ”

“ਨਹੀਂ ਯਾਰ, ਇਕੋ ਟੱਕ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਸੇ ਕਰ, ਵਿਚਾਰਾ ਤੜਫ ਤੜਫ ਕੇ ਮਰੂ। ਨਾਲੇ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਾਂ.....।”

“ਪਰ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਤਾਂ ਹਲਾਲ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਏ, ਸਰਦਾਰ ਖੜਕ ਸਿਉਂ।” ਰਹਿਮਦੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾ ਪੁਰਾਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਹਲਾਲ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ।” ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅੜੀ ਤੇ ਅੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਤਕਰਾਰ ਮਗਰੋਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਮੁਰਗਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

(ਅਦਾਰਾ ‘ਲੋਕ ਰਣ’ ਵਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਥਮ-ਇਨਾਮ ਵਿਜੇਤਾ ਕਹਾਣੀ)

ਮਨਾਹੀ (ਵਿਸ਼ਵ ਤੰਬਾਕੂ ਦਿਵਸ 'ਤੇ)

“ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣਾ ਮਨਾ ਹੈ”, ਦਾ ਬੋਰਡ, ਹਥੋੜੀ ਤੇ ਕਿੱਲਾਂ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਦੱਬੀ ਬੀੜੀ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਛੱਡਦਿਆਂ ਚਪੜਾਸੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

“ਕਿੱਧਰਲੀ ਦੀਵਾਰ ਤੇ ਟੰਗਾਂ ਇਹਨੂੰ?”

ਪੀਰ ਪਰਾਈ

ਅੱਕੀ ਬੁੜੀ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਪਈਆਂ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਨੂੰਹ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਕੇ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਬੁੜੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਮਾਰਨ ਆਏ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਤਾਂ ਗਿੜਗਿੜਾਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੋਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣ ਆਏ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਭੇਰਾ ਨੀ ਰੋਈ, ਤੇ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੀ ਨੇ ਸੁਲਝੀ ਗੱਲ ਕਹੀ, “ਭਈ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਦੀਦੇ ਗਾਲਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ।”

ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ

“ਦੇਖ ਕੁੜੇ! ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਲੈ, ਤੇਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜੇਠ ਆਉਂਦੈ।”

“ਬੇਬੇ ਜੀ, ਸ਼ਰਮ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਤੇ ਨਾਲੇ ਵੱਡੇ ਬੀਰੇ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਦਿਖਦੈ।”

“ਨਹੀਂ ਬਹੂ, ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ, ਕਲੰਕ ਤਾਂ ਬਸ ਛੁੜੇ ਦਾ ਈ ਐ।”

ਸਾਈਂ ਸੁਹਾਗ

“ਨੀ, ਕੀ ਹੋਇਆ?”

“ਨੱਥੂ ਮਰ ਗਿਆ।”

“ਹਾਏ, ਵਿਚਾਰਾ ਮਰ ਗਿਆ?”

“ਹਾਂ, ਅੱਜ ਮਰਿਆ ਈ ਲੱਝਿਆ, ਛੜਕ ਤੋਂ।”

“ਭੈਣਾਂ ਉਮਰ ਹੀ ਕੀ ਸੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚਾਰੇ ਅਨਾਥ ਹੋ ਗਏ।”

“ਅਨਾਥ ਕਾਹਦੇ, ਸਗੋਂ ਪਲ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਚਾਰੀ ਕੁੰਤੀ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਕਮਾਉਂਦੀ ਸੀ ਸਾਰਾ ਉਸਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਬ 'ਚ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਭੁੱਖੇ ਈ ਮਰਦੇ ਸੀ।

“ਹਾਏ!..... ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਸੀ ਤਾਂ ਕੁੰਤੀ ਦਾ ਸਾਈਂ ਸੁਹਾਗ।”

ਸਹਿਮ

ਦਸ ਸਾਲਾ ਮੁਕੇਸ਼ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮੀ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਵੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆੜੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਖਾਣ ਜਾਂਦਾ। ਮੁਕੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜਾਂਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਕਿਆ। ਮੁਕੇਸ਼ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਕੱਪੜਾ ਚੁੱਕ, ਸਿਰ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬਰਛੇ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਝਿੜਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਕੱਪੜਾ ਲਾਹ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਦਰ ਲਾਹ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਕੇਸ਼ ਉਸਦੀ ਝਿੜਕ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਸਹਿਮ ਗਿਆ ਕਿ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੀ ਭੂਆ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲੈਣ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਾ ਗਿਆ।

ਨੇਕ ਸਲਾਹ

“ਯਾਰ ਖੁਸ਼ਵੰਤ, ਸਹੁਰਾ ਮੇਰੇ ਆਲਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦਾ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਆਇਆ ਕਿ ਐਕਸੀਅਨ ਸਾਹਿਬ! ਥੋਡਾ ਮੁੰਡਾ ਸਾਰੀ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ 'ਚੋਂ ਨਲਾਇਕ ਐ, ਹੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਲਗਾ ਕੇ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕਰਦੈ।”

“ਇਕ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦੱਸਾਂ, ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਹਾਂ, ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਨੀਂ ਕਰਦਾ? ਮੁੰਡਾ ਤੇਰਾ ਕੱਲਾ ਈ ਐ, ਪੈਸਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਬਥੇਰਾ, ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਲਫੈਂਡ ਬ੍ਰਗੇਡ 'ਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾ ਦੇ, ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੂ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਟਰੇਂਡ ਹੋਜੂ ਤੇ ਬਣ ਜੂ ਬਸ ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਇਕ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਮੰਤਰੀ!”

‘ਰੈ’ ਤੋਂ ‘ਸੀ’

ਬੇ-ਔਲਾਦ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਹਨੇਰੀ ਕੋਠੜੀ 'ਚ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਖਰੜਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਟੁੱਟੀ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਪਿਆ ਆਪਣੇ ‘ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ’ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਸ਼ੀਲਡ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਢਿੱਲੇ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ, ਇਕ ਲੰਬੇ ਸਾਹ ਭਰ ਕੇ ਛੱਡਦਿਆਂ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ‘ਰੈ’ ਤੋਂ ‘ਸੀ’ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ।

ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ

ਪੱਪੀ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਅੰਤ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਥੇ ਪਈ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਬੁਢਾਪਾ ਝਲਕਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਪਿਚਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਪਤਲਾ ਲੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਇਕ ਟਕ ਲਾ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਲੋਹਾ ਇਧਰੋਂ ਚੁੱਕ ਉੱਧਰ ਧਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ, ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਮਾੜਾ ਹੈ।” ਉਸੇ ਵਕਤ ਜਾਲੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ, ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕਰਮੰਡਲ ਫੜਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਧ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੱਟੇ ਕੱਟੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਿਆ ਲਈ ਸਾਡੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੈ।” ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਧ ਉੱਠਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਦੇਵੋਗੇ? ਮੈਂ ਸ਼ਾਮੀ ਚਾਲੀ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅੱਧੀਆ ਤ

ਵੀਹ ਪੱਚੀ ਦਾ ਮੀਟ ਖ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਸਿਗਰਟ-ਪਾਨ ਵੱਖਰਾ, ਕੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਇਹ ਬੋਲ ਕੇ ਉਹ ਜਾਲੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪੱਪੀ ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਬਾਹਰ ਹੀ ਝਾਕਦੇ ਰਹਿ ਗਏ।

ਬਨਾਉਟੀ ਦੰਦ

“ਡਾਕਟਰ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਕਤ ਦਰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਖੱਟੇ ਡਕਾਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਦਿਲ ਘਟਦੈ।” ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਪਈਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮਾਈ ਨੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ ਦੱਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਫੱਟੇ ’ਤੇ ਲੰਮੀ ਪਾ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਚੈੱਕ ਕਰਕੇ ਸਟੇਥੋਸਕੋਪ ਨਾਲ ਛਾਤੀ ਚੈੱਕ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗਾ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਹਾਜ਼ਮਾ ਖਰਾਬ ਰਹਿੰਦੇ, ਬਨਾਉਟੀ ਦੰਦ ਲਵਾ ਲਓ, ਰੋਟੀ ਚਿੱਥੀ ਜਾਊ ਤੇ ਹਾਜ਼ਮਾ ਠੀਕ ਰਹੂ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਆਪੇ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਖਰਚਾ ਬੱਸ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਦਾ ਆ ਜਾਊ।”

ਮਾਈ ਨੇ ਝੱਟ ਮੈਲੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਦੀ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਕੱਢ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤ ਮੈਨੂੰ ਰੁਪਈਏ ਦੀਆਂ ਨੀਂਦ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਦਿਓ, ਸੌ ਕੇ ਸਭ ਆਪੇ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਸਾਲੇ ਮੰਗਤੇ

ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰੇਲਵੇ ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦੇਵ ਨੇ ਟਰੱਕ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਕੈਸਟ ਬਦਲਣ ਲੱਗਾ। ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, “ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਭੁੱਖਾਂ ਹਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦੋ, ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ।” ਰੇਲ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਫਾਟਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੇਵ ਮੰਗਤੇ ਵੱਲ ਤਿਰਛੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਟਰੱਕ ਸਟਾਰਟ ਕਰ ਫਾਟਕ ਟੱਪ ਗਿਆ। ਫਾਟਕ ਪਾਰ ਚੌਂਕ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਟਰੱਕ ਦਾ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦੇਖ ਕੇ ਫੱਟ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਸਿਪਾਹੀ ਪਲਾਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਲਿਆ ਐਂਟਰੀ ਕਰਾ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਨੀ ਕੀਤੀ।” ਦੇਵ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਕਤ ਮੰਗਦੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕੁੜਤੇ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਦਿੰਦਿਆਂ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, “ਸਾਲੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ

“ਕਿਆ ਬਾਤ ਦੌਲਤ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ?”

ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਸੁੱਕੇ ਆਟੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਈਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਪਤਲੇ ਬੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੂਕ ਸਰਕਾਉਂਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਦੌਲਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ ਦੌਲਤ ਸੀ। ਪਰ ਦੌਲਤ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘੀ। ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੈਲਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਵੀ ਉਸ ਘਰ ਜੰਮਿਆ, ਪਲਿਆ ਤੇ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਾਲ ਚਿੱਟੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਤੇ ਦਾਣੇ ਪਛੰਡ ਕੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਦੌਲਤ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਚੇਚਕ ਕਾਰਨ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬਾਪੂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਂਕੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਰਕੀਆਂ ਵੀ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਦੌਲਤ ਬੀ.ਏ. ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਧੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਕਰੇ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਉਥੇ ਬੈਕਵਰਡ ਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਫੇਰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਹਾਏ ਰੱਬਾ, ਕਾਹਨੂੰ ਜੱਟ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਹੀ ਘਰ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ।” ਗੱਲ ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਰਾਮੂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਚੱਪਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲੂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਆਰਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨੌਕਰ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਦੌਲਤ ਸੋਚਦਾ ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਦਸ ਵਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਡਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੱਥਾ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ।

ਭਗਤ ਸਮਾਧਾਂ ਦਾ

“ਕਿਉਂ ਬਈ ਭਗਤਾ ਠੀਕ ਐ, ਬਾਬੇ ਨੇ ਟੁੱਟੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੂਕ ਸਰਕਾਉਂਦਿਆਂ ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।”

“ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਨਿਰ੍ਹੇ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ”, ਤਾਰੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮਨਤਮੀਆ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਧੂਣੇ 'ਤੇ ਧੂਪ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਡੀਗਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ।

“ਬੇਟਾ ਸਾਨੂੰ ਬਾਬੇ ਸਮਾਧਾਂ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਨੇ।” ਬਾਬਾ ਭਾਵੇਂ ਨਵੇਂ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਚੁਬਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ, “ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੋਹਣੀ ਮੰਤਰ ਵੀ ਐ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਲਾਚੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਮਜਾਲ ਏ ਕਿ ਜਨਾਨੀ ਪਰਾਏ ਮਰਦ ਵਲ ਝਾਕ ਵੀ ਜਾਏ।”

ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਚੋਰ ਸੀ। ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੇ ਲੇ ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਘਰਾਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਟਾ ਅਤੇ ਚਲਦੇ ਗੱਡੇ ਪਿਛੋਂ ਲਾਲਟੈਣ ਉਤਾਰ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਟੱਕ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਗੰਡਾਸੀ ਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਰਜਾਈ 'ਤੇ ਮਾੜੀ ਅੱਖ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ।

ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਤਾਰੀ ਵਰਗੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬਾਬੇ ਸੰਗ ਬਹਿ ਕੇ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਅਕੇਵਾਂ

ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਕਾਰਡ ਹੁਣ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਨਵਿਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਪੁੱਛ ਬੈਠਾ,

“ਕਿਉਂ ਜੀ?”

ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅੱਕੇਵੇਂ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਥੋਡੇ ਵਰਗੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਬੂਥੀ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਕ ਗਏ ਸੀ।”

ਸ਼ਰਧਾ

ਜੀਤਾ ਸਾਇਕਲ ਦੇ ਡੰਡੇ ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲਾ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੇਲਾ ਦਿਖਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਜਬਰੀ ਲੰਗਰ ਤੇ ਚਾਹ ਛਕਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੀਤਾ ਤੇ ਬੱਚਾ ਹਰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਦੇਖਦੇ ਇਕ ਥਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕ ਗਏ। ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਤੇ ਬੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੋਲਦਾ, “ਚਿੱਟੀ ਮਾਰੂਤੀ ਵਾਲੇ ਬਾਊ ਜੀ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ, ਲੰਗਰ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰਪੂਰ ਕਰੇ, ਲਓ ਹੁਣ ਸਕੂਟਰ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਲੰਗਰ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਜੀਤੇ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਖਰਚਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ, “ਕਾਕਾ ਬਿਠਾਈ ਜਾਂਦੇ ਸਾਇਕਲ ਸਵਾਰ, ਪਾਟੀ ਲੋਈ ਵਾਲੇ ਬਾਈ ਨੇ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਐ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰਪੂਰ ਕਰੇ।”

ਸ਼ੋਸ਼ਣ

ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਲਾਅਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਰਾਮਕਲੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਕੰਬਖ਼ਤ ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਭੇਜ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭੇ।” ਮਾੜਚੂ ਜਿਹਾ ਦਸ ਸਾਲਾ ਰਾਮੂ ਜਦੋਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੜੀਸਦਾ ਅੰਦਰ ਧੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਲ ਤੇ ਮਹਿਲਾ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਏ. ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ, “ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ।”

ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ

ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਦੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੀਡਰ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕਾਰਨ ਸਾਰਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦੁਕਾਨਾ ਫਿਰ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੂਜੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀ ਤਾਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਨਮੈਨ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ।” ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ।

ਰੋਸ਼ਨੀ

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਮੁਨਾਦੀ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹਰੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਬਾ ਹੌਕਾ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੀ, ‘‘ਰਹਿਣ ਦਿਓ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਚੰਗਾ ਏ, ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਂਢੀ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਥਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਈ ਕੌਲੀ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ’ਚ ਦਾਲ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੈ ਵੀ ਜਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਜਵਾਨ ਬੇਟੀ ਆਪਣੇ ਇਕਲੋਤੇ ਟਾਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੂਟ ਰਾਤ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਸੁਕਾ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹਾਂ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਢੱਕਿਆ ਢੱਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ?’

ਪਹਿਲੀ ਗੋਲੀ

ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁੱਠਭੇੜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਹਾਦਰੀ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦੇਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭਾਣਜੀ ਦੀ ਨਾਨਕ ਛੱਕ ਲਈ ਲਏ ਉਧਾਰੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪਰ ਅੱਜ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਕੇ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਠਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਆਰਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਕੰਮ ਚੋਰ

ਮੇਰਾ ਇਕ ਅਫਸਰ ਦੋਸਤ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਫੇਰ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਚਪੜਾਸੀ ਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਮਿਲਣਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਪਰ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚਪੜਾਸੀ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬੈਠ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਵੀ। ਹਨੇਰਾ ਪੈਣ ਤੱਕ ਅਫਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪਹੁੰਚੇ, ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਟਰੱਕ ਸਮੇਤ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਘਰੋਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ, “ਯਾਰ ਕਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਸਾਰੇ ਮਰ ਗਏ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।”

“ਬੱਸ ਆਹੀ ਕੋਈ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ।” “ਅਜੇ ਤਾਂ ਸੱਤ ਹੀ ਵਜੇ ਹਨ ਯਾਰ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਚੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਖੈਰ ਸਾਡੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਆ ਗਏ ਪਰ ਬਲਬੀਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੇਟ ਆਇਆ। ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਉਸਨੂੰ ਖੜਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ,

“ਸਾਲਾ ਬਦਮਾਸ਼! ਕਿਉਂ, ਤੈਥੋਂ ਉਡੀਕ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ?”

“ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮੁੰਡਾ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਅੱਜ ਛੁੱਟੀ ਕਾਰਨ ਕੇਸ ਵੀ ਧੋਣੇ ਸਨ।”

“ਚਲੋ ਟਰੱਕ ਚੁੱਕੋ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਏ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਲਵਈ ਕੰਮ ਚੋਰ ਹੁੰਦੇ ਓ, ਬਹਾਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੜਦੇ ਹੋ।”

“ਨਹੀਂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮੈਂ ਮਲਵਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਲ ਤੁਹਾਡੀ ਜੁਆਇਨਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇੜੇ ਮੱਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਗਲੀ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਟਰੱਕ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਜਿਹਾ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ।”

ਮੰਡਪ

ਜਗਮਗ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਰਾਤ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰੇਲਵੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਰਾਤ ਲਈ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਗਰਾਉਂਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਬਰਾਤੀ ਨੱਚ ਟੱਪਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨੱਚਣ ਕਾਰਨ ਸਰਦੀ 'ਚ ਵੀ ਪਸੀਨਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਕੋਲ ਉਤਰੇ ਟੱਪਰੀਵਾਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਰਾਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਦੇਖਣ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਵਾਜੇ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਵੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰ 'ਤੇ ਅੱਧਪਾਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੱਚਣ ਲੱਗੇ। ਮੇ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਥੱਪੜ ਜੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਖੜਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੱਚੇ ਵਾਜੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਲੁਟਾਏ ਪੈਸੇ ਚੁੱਗਣ 'ਚ ਮਸਤ ਸਨ। ਕਨਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਰਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨੰਗੀ ਪੈਰੀ, ਵਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਘੱਗਰੀ ਪਾਈ ਇਕ ਲੜਕੀ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਸਾੜੀ 'ਚ ਲਿਪਟੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਵਿਆਂਹਦੜ੍ਹ ਲੜਕੀ 'ਤੇ ਪਈ। ਉਹ ਉਸ ਵੱਲ ਟਿੱਕ ਟਿੱਕੀ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚ ਗੁਆਚੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਝੱਪੜੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਜੋੜਕੇ ਬਣਾਏ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਪੱਕੇ ਖਾਣੇ, ਜੋ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਨਸੀਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ, ਉਹ ਸੱਜ ਵਿਆਹੀ ਲਾੜੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਨ ਚਬਾਉਂਦੇ ਬਾਬੂ ਨੇ ਤੜਾਕ ਥੱਪੜ ਮਾਰਕੇ ਉਸਦਾ ਬਣਿਆ ਬਣਾਇਆ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਮੰਡਪ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੁਆਦ

ਕਾਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿੱਚ ਸੇਠ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ ਭਈਆ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂਏ ਵੇ ਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਡਕੇ ਕਾਵਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਾਂ ਨਾਲ ਸੜਕ 'ਤੇ ਪਏ ਲਹੂ ਅਤੇ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਠੂੰਗਾਂ ਮਾਰਨ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਠ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਕਾਂ ਤੇ ਭਈਏ ਨੂੰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਾਂ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰ ਕਾਂ ਭਈਏ ਦੇ ਮਾਸ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਲਾਲੇ ਦਾ ਮਾਸ ਭੋਰਾ ਵੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ, ਖੂਨ 'ਚੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕੀਟਾਣੂਆਂ ਦੀ ਬਦਬੂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਕਾਰਨ ਲੂਣ ਨੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਸ਼ੂਗਰ ਕਾਰਨ ਮਿੱਠਾ। ਸਾਲਾ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਹੋਣਾ, ਦਵਾਈਆਂ ਖਾ-ਖਾ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਵੀ ਬੇਸੁਆਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੇਖੋ ਭਈਏ ਦਾ ਮਾਸ ਮਿਹਨਤੀ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਬੇਸੁਆਦੇ ਸੇਠ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਸੌ ਗੁਣਾ ਸੁਆਦ ਐ।”

ਸਰਦਾਰ ਕਾਂ-ਮਾਸ ਦੀ ਠੂੰਗ ਭਰ, ਦਰਖਤ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ।

ਚਾਨਣ

ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੰਤਤ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ 'ਚ ਸਾਇਕਲ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ,
“ਸਾਲਿਆ, ਅੰਨ੍ਹੇ?”

ਸੰਗੀਤ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਸੋਟੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਲੱਗੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।
“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹੋ।” ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਇਕਲ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਤੁਰ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਜਹਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਤੌਖਲਾ

“ਅਸ਼ਕੇ ਓ ਤੇਰੇ ਬਾਮੁਣਾ, ਸਾਲਿਆ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੋਏਂਗਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਬਲਾ ਆੜੀ ਈਂ ਐਂ, ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਚੌਂਦਵੀਂ ਤੱਕ ਕੱਠਿਆਂ ਈ ਗੁਲ ਖਿਲਾਏ ਸੀ ਆਪਾਂ।”

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਟਕੋਰ ਮਾਰੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਇਕੱਠੇ ਛੁੱਟੀ ਕੱਟਣ ਆਏ ਸਨ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੋ ਰਹੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਅਤੁਲ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਰੀਕ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅੱਜ ਹੀ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਮਰਾਜ਼ ਯਾਰ ਅਤੁਲ ਆਪਣੀ ਬੈਠਕ 'ਚ ਬੈਠਾ ਵੀ ਪਰਾਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਸਕੂਲ 'ਚ ਲੱਗੀ ਇਕ ਮਾਸਟਰਨੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਯਾਰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ 'ਚੋਂ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ, ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਗੱਪਾ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਉਖੜਿਆ ਉਖੜਿਆ ਬਲਵਿੰਦਰ ਅੱਜ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਚੱਜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਤੁਲ, ਅੱਜ ਦਾ ਮੇਰਾ ਬਬਲਾ ਆੜੀ, ਕੱਲ੍ਹ ਦੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਘਰ ਵਸਾ ਲਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੇ ਮਿੰਟਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਪਿੰਡ ਆਵੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਵਾਂਗ,

“ਯਾਰ, ਲਾਈਫ਼ ਬਹੁਤ ਬੀਜ਼ੀ ਐ”

ਆਖ ਕੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕਰੇ। ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਭੁੱਬ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ, “ਮੇਰਾ ਬਬਲਾ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਲਈ ਠਾਣੇਦਾਰ ਅਤੁੱਲ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਵਧਾਈ

ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਰੀ ਤਹਿਸ਼-ਨਹਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਾਰਨ ਪਿਤਾ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਬਕਾਇਆ, ਲੈਣ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਫੋਕਾ ਚੱਕਰ ਉਸਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬੂਆਂ ਦਾ ਚਿਲਮ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਦੇਖ ਉਹ ਤੰਗ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾਈਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਛਿਮਾਹੀ ਹੋਰ ਅਟਕਲੂ ਪੱਚੂ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਕਸਰ ਵਾਂਗ ਬੇ-ਆਸ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਾਬੂ ਕੋਲ ਜਾ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਬਾਬੂ ਨੇ ਰਜਿਸਟਰ 'ਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਉਸ ਅੱਗੇ ਇਕ ਫੰਡ ਦਾ ਚੈੱਕ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹੋ, ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ।” ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਬੂ ਨੇ ਨੱਕ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ?

“ਕਾਹਦੀ?”

ਚੈੱਕ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਤ੍ਰਿਪ ਤ੍ਰਿਪ ਹੰਝੂ ਟਪਕਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇਕ ਮਿੰਟ

ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਟਰ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ, ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਤੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਚਮਕਾ ਲਿਆ। ਅੰਦਰ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ,

“ਭਾਅ ਜੀ, ਲਾਡੀ ਨੇ ਨਾਨਕੇ ਜਾਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ, ਬੱਸ ਅਜੇ ਲੇਟ ਜਾਊ, ਜ਼ਰਾ ਚਾਬੀ ਦੇਣਾ ਇਕ ਮਿੰਟ।” ਉਸ ਦੇ ਮਜਬੂਰਨ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਵੀਹ ਮੀਲ ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਪੈਂਡੇ ਦੀ ਯੂੜ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਜੰਮਣ ਲੱਗੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਦਿਮਾਗੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਖੋਖਲਾ ਆਦਮੀ

ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕਟਰ ਯਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਹਸਪਤਾਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦਾ ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ।

ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਨਿਘਾਰ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਦਾ ਐਸ.ਐਮ.ਓ. ਉਸਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਆਦਤ ਕਾਰਨ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਸੀ।

ਹਸਪਤਾਲ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ, ਸਮਾਨ, ਅਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਕਮਰੇ ਦਾ ਸਾਜ਼ੋ ਸਮਾਨ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਦਰਖਤ ਵੀ ਉਹ ਡੱਕਾਰ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਯਾਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹਲੂਣਨ ਦੀ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਹੀ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਉੱਚੀ ਸੀਟ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ 'ਚ ਫਸਿਆ ਮੋਟੇ ਢਿੱਡ ਵਾਲਾ ਐਸ.ਐਮ.ਓ. ਪੂਰਾ ਜੱਲਾਦ ਤੇ ਖੋਖਲਾ ਆਦਮੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਭੈਅ

(ਵਿਸ਼ਵ ਏਡਜ਼ ਦਿਵਸ 'ਤੇ)

ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚੋਂ ਸੁਣੱਖੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਾਰ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਲਿਟਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ,

“ਮੁਝੇ ਤੋ ਏਡਜ਼ ਹੈ।”

ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਤਿੰਨੋ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿਸਤੌਲ ਚੁੱਕ ਬੈਲਟਾਂ ਕਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਚਿਟਕਣੀ ਖੋਲ੍ਹ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਚਾਚਾ

ਸੋਹਣਾ ਸੁਣੱਖਾ ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਚਾਚਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ।
ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਉਮਰ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਹਰ ਬੰਦਾ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਚਾਚਾ' ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ
'ਚਾਚਾ' ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਹਰਮੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹਰ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ
ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਓਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਾ ਦਿਸਦਾ
ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਣ

“ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਐ।”

“ਲਓ ਬਈ ਦੇਸਤੋ! ਅੱਜ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ’ਚ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਬਈ ਆਪਾਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦਾਜ ਜਿਹੀ ਲਾਹਣਤ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰਨੀ ਐ।”

ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ’ਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

ਅੱਗ ਦੀ ਬਲਦੀ ਲਾਟ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਸਹੂੰ ਖਾਣੀ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਐਮ.ਏ. ਦੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦਲੇਰੀ ’ਚ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੈ।”

ਜੰਮਪਲ

ਰੇਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੱਜਣ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਸੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਜਮਾਨਾ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਕਿਥੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।”

“ਹਾਂ ਜੀ, ਬਸ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕਿਥੇ ਸਿਆਣਦੇ ਹਨ?”

ਮੇਰਾ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਬੇਟਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਕੋਲ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ,

“ਪਾਪਾ, ਸਾਡਾ ਜੰਮਪਲ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ।”

“ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਜੰਮਪਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਚੁੱਪ ਸਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਆਪਣਾ ਉੱਤਰ ਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਿਸਮਤੀ ਬੁੱਲ੍ਹੇ

ਬਹਾਦੁਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੋਨੋਂ ਨੇਪਾਲੀ ਭਰਾ, ਜਦੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਆਪ ਬੀਤੀਆਂ ਸੁਣਾਂਦਾ ਤੇ ਬਹਾਦੁਰ, ਸੇਠ ਦੇ ਘਰ ਨੌਕਰੀ ਦੀਆਂ।

ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਹਿੰਦਾ,

“ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਸੇਠ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਆਂ।” ਉਹ ਭੱਖਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸੇਠ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਚੰਗਾ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਬਚੀ-ਖੂਚੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਪੀ ਵੀ ਲੈਂਦਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੇਠ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਟਿਕ ਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਪੱਥਰ ਹੋਏ ਡੇਲੇ ਇੰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਪਦੇ,

“ਭਾਈ ਮਾਂ ਜਾਏ ਬਹਾਦੁਰ, ਐਸ਼ ਕਰ, ਕਿਸਮਤੀ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਵੱਢ।”

ਦੁੱਖਦੀ ਰਗ

ਮੰਗਲੂ ਦੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਕੋਲ ਦੂਜੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਕਸ਼ਾ ਰੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ,

“ਨਯਾ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋ”

“ਕਾਹੇ ਦਾ ਨਯਾ ਸਾਲ ਯਾਰ, ਸੁਬਹ ਸੇ ਅਭੀ ਤੱਕ ਬੋਹਣੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹਰ ਕੋਈ ਯਹ ਸੋਚਤਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਨਯੇ ਸਾਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੈਸੇ ਖਰਚੇਗੇ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਖਰਚ ਹੋਤਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।” ਮੰਗਲੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੁੱਖਦੀ ਰਗ ਦੱਬ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।

ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ

ਬਹਾਦੁਰ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਧੁੱਤ ਹੋਇਆ ਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਵਜੇ ਆ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਪਤਨੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲਦਿਆਂ ਹੀ ਬੋਲਿਆ,

“ਚੰਪਾ ਨਯਾ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋ। ਆਜ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੀ ਕੋਠੀ ਮੇਂ ਰਾਤ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਚਲਤੀ ਪਾਰਟੀ ਮੇਂ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਰਹਾ ਔਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਬਚੀ ਮੈਨੇ ਭੀ ਪੀ ਲੀ। ਮੈਨੇ ਸੋਚਾ ਚੰਪਾ ਕੋ ਭੀ ਬੜੇ ਲੋਗੋਂ ਕੀ ਤਰਹ ਆਜ ਜਾਕਰ ਨਯਾ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਕਹੂੰਗਾ।”

“ਸੋਚਾ ਤੋ ਮੈਨੇ ਭੀ ਥਾ ਕਾਂਚਾ, ਪਰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕੀ ਤਰਹ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਭੀ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ ਹੋਣੇ ਕੇ ਕਾਰਨ ਘਰ ਮੇਂ ਰਾਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਮੁੰਨਾ ਤੋਂ ਭੂਖਾ ਹੀ ਸੋ ਗਿਆ।”

ਪਾਟੀ ਸਾੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੱਲੂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਿਆਂ ਚੰਪਾ ਬੋਲੀ,

“ਤੁਮਹੇ ਭੀ ਨਯਾ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋ।”

ਬੇਜ਼ਬਾਨ

ਮਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੋਨੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮੱਕੜੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਕੜੀ ਕੱਢਦਿਆਂ ਜੋਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
“ਪੁੱਤ ਜਾ, ਇਹ ਦੁੱਧ ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਦੇ ਆ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰ
ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ।”

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਭਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਦਿਆਂ ਜੋਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜੇਕਰ
ਮੈਂ ਇਹ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਮੂ ਕਿਉਂ ਪੀਵੇਗਾ?”

ਮਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, “ਬੇਟਾ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਨੌਕਰ ਐ, ਨਾਲੇ
ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਕੁਝ ਬੋਲੇਗਾ।

“ਨਹੀਂ ਮਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡੌਂਗੀ ਨੂੰ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਵੀ
ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।”

ਅਚਾਨਕ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਛੁੱਟ ਗਿਆ ਤੇ ਡੌਂਗੀ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਦੁੱਧ
ਨੂੰ ਸੜਾਕਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਪੂਛ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਡਰਪੋਕ

ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਸੂਕ ਨਾਲ ਫਿਲਮ ਦੇਖਕੇ ਸਿਨੇਮੇ ਦੇ ਗੇਟ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸਕ੍ਰੀਨ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਭਰਾ 'ਤੇ ਪਈ।

ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪੈਰ ਮਲਦਾ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਸੀਨ ਦੇਖਦਿਆਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖਾਧੀਆਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ, ਡਰ ਕਾਰਣ, ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਜਿਹੜੀ ਮੱਧਿਆਂਤਰ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਭੈੜੀ ਨਿਗੂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਨੂੰਨ

ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਬਦੁੱਲ ਤੇ ਸਲਮਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਸੀਮ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾਉਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਉਣਗੇ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਸੌਂ ਗਏ।

ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਅਬਦੁੱਲ ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਉੱਠ ਟੋਕਰੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ, ਮੰਡੀ ਸਬਜ਼ੀ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਟੋਕਰੀ 'ਚ ਸਬਜ਼ੀ ਭਰਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਘੋਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੇ, ਨਸੀਮ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਸੜਕ ਤੇ ਖਿੱਲਰੀ ਸਬਜ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਲਹੂ ਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ।

ਅਧਿਕਾਰ

“ਸੱਥ ’ਚ ਅੱਜ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।”

“ਕੀ?”

“ਬਈ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਐ, ਇਸਦਾ ਪਿਓ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਸਰਪੰਚੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਿਓ ਵਰਗਾ ਸਹਾਰਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਲਾਣੇਦਾਰ ਸੀ ਉਹ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਤਾਂ.....।”

“ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ’ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆਂ ਜੱਟ ਆਂ, ਘੀਉ ਸਿੱਧੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੂ ਤਾਂ ਟੇਢੀ ਢੇਢੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਸਰਪੰਚੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਅਧਿਆਰ ਐ।”

ਤੰਦ

“ਲੈ ਦਿਓਗੇ ਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਡਿਸਕੋ ਦਾ ਸੂਟ, ਦੱਸੋ ਨਾ?”

ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇਹ ਨਿੱਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਲਚਾਈ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਧੜਕਣਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਗਈ।

ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਬੜੇ ਮਿਜ਼ਾਜ ਨਾਲ ਵਾਣ ਦੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਵਿੱਛੀ ਇਕਹਿਰੀ ਚਾਦਰ ਉੱਤੇ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਚਾਹ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਵਿਚੋਂ ਚੁਸਕਾ ਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਦੇਖਾਂਗਾ ਪੈਸੇ ਆ ਲੈਣਗੇ” ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਗਰਮ ਚਾਹ ਦੀ ਹਵਾੜ ਕੱਢੀ।

ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਦਿਹਾੜੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮਸਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਦਿਨ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਕਾਰਨ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਮੋਈ ਨੂੰ ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਲੜਕੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਹੁਰੇ ਤਾਂ ਰੱਜਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਪਾ ਹੀ ਸੁਆਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ ਰੱਖਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਪਿਓ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਗਿਆ ਪਰ ਕੱਦ ਪੱਖੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ ਫਕੀਰੀਏ ਤਾਏ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਨਾਲ ਵਹੁਟੀ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਈ।

ਤਾਏ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੋ ਖੁੱਡ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਾਣੇ। ਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਧੱਕੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੈਲਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਹੁਤੇ, ਕੰਮ ਘੱਟ ਸੀ। ਮਾਲਿਕ ਲੀਡਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੋਟੇ ਦਾ ਮਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦਾ।

ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਰੇਸ਼ਮੀ ਡਿਸਕੋ ਦਾ ਸੂਟ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਫੈਸ਼ਨ ਹੋਣੈ।” ਮੈਂ ਟਾਲਣ ਲਈ ਮਖੌਲੀਆ ਲਹਿਜੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸੁਣਕੇ ਚੁੱਪ ਤਾਂ ਕਰ ਗਈ ਪਰ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ ਮਾਂਜਦੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਚਿੱਬ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਧੋ, ਟੋਕਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ। ਵੈਸੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਊ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਜਿੱਦਨ ਇਕ ਨੰਬਰ ਦੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਸਕੋ ਦਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਸੂਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੋਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰਹ

ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਡਿਸਕੋ ਦੇ ਸੂਟ ਦੀ ਕਾਫੀ ਸਿਫਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਤਕੜੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਬਹੁ ਚੰਗੀਆਂ ਸਹੇ ਲੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਉਧਾਰੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਡਿਸਕੋ ਦਾ ਸੂਟ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਵਾਲਾ ਗਿਆਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧੋ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪਾਸਾ ਵੱਟ, ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਮਾਰ ਬਾਹਰ ਦੇਹਲੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਖੋਸੀ ਮੰਗੀ। ਉਸਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰਿਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਦੇ ਬੌਖਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਦੱਬਦੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਭਾਗਵਾਨੇ, ਸੂਟ ਦਾ ਕੀ ਐਂ ਲੈ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਵਿਆਹ ਐਂ ਈ ਕੱਟ ਲੈ, ਥੋੜਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ ਲਈਏ।”

ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਜਿਹਾ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚਟਾਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਜਿੱਦ ਨਾ ਕਰ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਅਣਜਾਣ ਹੀ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਤੈਨੂੰ ਨੀ ਸੋਭਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ।”

ਉਸਨੇ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੂਰ ਧੱਕਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਖਾ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਵੀ ਕਮਾ ਕੇ ਖਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਗੁੱਸਾ ਉਬਾਲੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਥੱਪੜ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਦੂਜਾ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੁਛੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉਪਲਹੇੜੀ ਪੁੱਜ ਗਈ ਜਿਥੇ ਸਾਡਾ ਵਿਚੋਲਾ ਤਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਤਾਏ ਹੱਥ ਕਈਂ ਸੁਨੇਹੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘੱਲੇ, ਪਰ ਵਿਅਰਥ।

ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਸੰਮਨ ਸਨ। ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਉਹ ਤੰਦ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਬਾਰਾ ਜੁੜ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਰੱਜ

ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਰਾਤੀ ਮੁਰਗੇ ਦੀਆਂ ਅੱਧ ਖਾਧੀਆਂ ਟੰਗਾਂ ਕਨਾਤਾਂ (ਟੈਂਟ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਗ੍ਹਾਕੇ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਟਪਰੀਵਾਸਾਂ ਦੇ ਨੰਗ ਧੜੰਗੇ ਨਿਆਣੇ ਉੱਤੋਂ ਹੀ ਬੋਚ ਕੇ, ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਖਾ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਕੋਲ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹੇ।

ਗੰਢ ਤੁੱਪ

“ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜਿਤਾਓ।”

ਪੁਰਾਣਾ ਸਰਪੰਚ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਯਾਰ, ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਵਾ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ”

ਪੁਰਾਣੇ ਯਾਰ ਨੇ ਬੇਝਿਜਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ।

“ਹਵਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਹੀ ਮੋੜ ਲਾਂ ਗੇ, ਮੈਂ ਉਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ
ਦੇ ਸਭ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੰਢ ਤੁੱਪ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਐ।”

ਬਗਲਾ ਭਗਤ

ਸਾਰੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵੀ ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਖੌਤੀ ਲੀਡਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤੇ ਖਾਣ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਵੰਡਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗਾਹਕਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਖੰਡ

ਸਾਧ ਆਪਣੀ ਸਮਾਧੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਮੋਹ, ਲੋਭ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਤਲਖੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ,

“ਕੌਣ ਸਾਲਾ! ਇਸ ਸੇ ਕਮ ਪੈਸੇ ਮੇਂ ਅਸਲੀ ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀ ਸੇ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦਵਾਈ ਬਣਾਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ” ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਬੀਬੀ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸੁਰ ਨਰਮ ਕਰ ਗਿਆ।

ਸਸਤੀ ਰਿਸ਼ਵਤ

ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਘੁੰਮਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਝੁੰਮਦਿਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਤਾ ਵੱਲ ਵੇਖ ਆਪਣੇ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਜਾ ਨੱਥੂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਫੜਕੇ ਇਕ ਬੋਤਲ ਤੇ ਦੋ ਰੋਸਟਡ ਮੁਰਗੇ ਫੜ ਲਿਆ, “ਮੂੜ ਮਾੜ ਬਣਾਕੇ ਹੀ ਚਲਾਂਗੇ ਉਸ ਦੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਫੜਨ”।

ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੂਆ ਲੈ ਦੇ

ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੋਗੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੀੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਮੂੰਹ 'ਚ ਰੋਟੀ ਚਿਥਦਿਆਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲਗਾ, “ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਸਕੀ ਭੂਆ ਨਹੀਂ ਹੈ?”

“ਹੈ ਪੁੱਤ। ਲਾਜੇ ਵੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੂਆ ਈ ਐ”, ਮਾਂ ਗੋਗੀ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਧੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ। ” ਨਹੀਂ ਮਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਧੀਰੇ ਦੀ ਸਕੀ ਭੂਆ ਐ, ਮੇਰੀ ਥੋੜ੍ਹਾ।

ਗੋਗੀ ਸ਼ੱਕੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਦਿਲਾਸਾ ਜਿਹਾ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਆਹੋ ਪੁੱਤ, ਸਕੀ ਈ ਸਮਝ ਲੈ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਐ ਉਹ।” ਗੋਗੀ ਨਿਮਾਣਾ ਤੇ ਅਨਭੋਲ ਬਣਕੇ ਮਾਂ ਵੱਲ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਝਾਕਣ ਲੱਗਾ। ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਕੇ, ਗੋਗੀ ਮੁੜ ਬੋਲਿਆ, “ਮਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜਿਹੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਖਿਡੌਣੇ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਜਿਹੀ ਸਕੀ ਭੂਆ ਲੈਦੇ।” ਮਾਂ ਗੋਗੀ ਸਾਹਮਣੇ ਪਈ ਦੁੱਧ ਦੀ ਗਲਾਸੀ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਗੱਡਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। ਭੂਆ ਤਾਂ ਸਭ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਕੁੜੀਆਂ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਹੀ ਤਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ ਭੂਆ। ਪਰ.....।

ਲੰਮੇਰੀ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਤੋੜਣ ਲਈ ਗੋਗੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਠੋਡੀ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਮਾਂ ਦੱਸ ਮੇਰੀ ਸਕੀ ਭੂਆ ਕਦੋਂ ਆਏਗੀ।

ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚੋਂ ਨਿਤਰ ਕੇ ਮਾਂ ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਬੇਟਾ! ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਕ ਭੂਆ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਦਿਆਂਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਵਾਈ ਕਰੋਮੋਸੋਮਲ ਸਟੱਡੀ (ਅਲਟਰਾ ਸਾਊਂਡ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਰਪਟ

“ਇੱਕੀ ਤੋਲੇ ਸੋਨਾ, ਇਕ ਸਟੀਰੀਓ, ਦੋ ਘੜੀਆਂ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨਗਦ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਝ ਰਪਟ 'ਚ ਲਿਖਾਇਆ ਸਰਦਾਰ ਜੀ?” ਸਕੂਟਰ ਦੀ ਕਿੱਕ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਥਾਣੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਰੋਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬੱਸ ਜੀ ਇਹੋ ਹੀ ਚੋਰੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।”

“ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਵਾਈ ਏ।”

“ਕਿਉਂ ਜੀ?” ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚ ਹੀ ਲਿਖਵਾਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਕੀ ਨਹੀਂ ਬਿਆਲੀ ਤੋਲੇ ਸੋਨਾ, ਦੋ ਸਟੀਰੀਓ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਤੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹੋ ਲਿਖਵਾਉਣਾ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਭਾਈ, ਇਹ ਦੁੱਗਣਾ ਕਿਉਂ?”

“ਕਿਉਂਕਿ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਥਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਚੋਰ ਫੜ ਲਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਦੱਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵੀ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪਿਆ।”

ਮਾਯੂਸੀ

ਪ੍ਰਦੀਪ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਭੀੜ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਈ। ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਰਾਜਪੁਰਾ ਲਈ ਸਵਾਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਭਾਈ ਸਿੱਧਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾ ਕਿਉਂ ਫਸਦਾਂ ਪਿਆਂ, ਕਯਾ ਘਰ ਭੈਣਾ ਨਹੀਂ? ਪ੍ਰਦੀਪ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿਛੇ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਿਛੋਂ ਪੱਕਾ ਵੱਜਿਆ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਉਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮੋਢਾ ਲੱਗਿਆ। ਲੜਕੀ ਲਾਲ ਪੀਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲੀ “ਜ਼ਿਆਦਾ ਈ ਸ਼ੌਕ ਐ ਮੋਢੇ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਕਾਰਗਿਲ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਫਸਾ ਮੋਢੇ, “ਮੁਸ਼ਟੰਡਾ”।

ਪ੍ਰਦੀਪ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭੈਣਾਂ ਇਹ ਬਾਂਹ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਟੰਗ, ਕਾਰਗਿਲ 'ਚ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਐ” ਪ੍ਰਦੀਪ ਆਪਣੀ ਲੋਈ ਨਾਲ ਨਕਲੀ ਬਾਜੂ ਨੂੰ ਢੱਕਦਿਆਂ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੜਤਾਲ

ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਭੰਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਸੁਰੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਛੋਟੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਸੁਰੇਸ਼ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਸੀਟ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੱਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਮਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਲੱਗਣੀ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤੇ ਮਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਆਖਰੀ ਕਤਰਾ

ਉਹ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗ ਖੂਨ ਵੇਚਣ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਦੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਾਰਡ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਖੂਨ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਘਬਰਾਏ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ, “ਬਾਬੂ ਜੀ, ਖੂਨ ਚਾਹੀਦੈ? ਮੇਰਾ ਗਰੁੱਪ ਓ ਪੌਜ਼ਿਟਿਵ ਹੈ, ਇਹ ਹਰੇਕ ਦੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਬਾਬੂ ਨੇ ਹਰ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰਦਿਆਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ‘ਹਾਂ’ ਵਿੱਚ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਆਸ ਬੱਝ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਬੋਲ ਵੀ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਖੂਨ ਕਢਵਾਕੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਰੁੱ ਨਾਲ ਦੱਬਦਿਆਂ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, “ਬਾਬੂ ਜੀ ਕੀ ਗੱਲ? ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਐਕਸੀਡੈਂਟ?”

ਸੌ ਸੌ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੋਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਬਾਬੂ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹੌਕਾ ਜਿਹਾ ਲੈ ਕੇ ਦੱਸਿਆ, “ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੋਣੀ ਅਟਲ ਐ ਜੀ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਐ..... ਪਰ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਘਰਵਾਲੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੋਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਦਾਸ ਚਿੱਤ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕਲੱਬ ਵੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲੀ ਸੀ। ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਨੇ ਕਾਰ ਇਕ ਦਰਖਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਮਾਰੀ ਤੇ.....

.....ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਥਰੂ ਬਹਿ ਤੁਰੇ। “ਕੋਈ ਨਾ ਬਾਬੂ ਜੀ ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ।” ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਾ ਉਹ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਇਆ। ਵੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਬੈਡ ਉੱਤੇ ਲੇਟੀ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਗੋਲ ਚਿਹਰੇ ‘ਤੇ ਗੋਰੇ

ਨਿਛੋਹ ਰੰਗ (ਜੋ ਹੁਣ ਪਿੱਲਤਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ) ਭੂਰੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਉੱਤੇ ਪਈ। ਉਹ ਗੁੰਮ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਪੱਥਰਾ ਗਈਆਂ।

ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕੁੜੀ ਸੀ? ਜਿਸ ਖਾਤਰ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਣਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲਣ ਲਈ ਖੂਨ ਵੇਖਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਫੜੇ ਪੈਸੇ ਬੋਝਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਬੈਂਡ ਉੱਤੇ ਸੁਟੇ ਗਏ।

ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ, ਲੜਖੜਾਉਂਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੁੱਬ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ 'ਚ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਮੇਰੇ ਮਹਿਬੂਬ ਤੇਰੇ ਲਈ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਕਤਰਾ ਵੀ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾਂ।”